

This e-book was digitized from an original copy by the West African Research Association for the African Language Materials Archive (ALMA) project. Original funding for this project was provided by [UNESCO](#) and the [Council of American Overseas Research Centers \(CAORC\)](#) in cooperation with the [West African Research Association](#) and [Columbia University](#).

Please see the following web sites for more information about the ALMA project, contributing authors, and more titles in the series.

- Digital Library for International Research catalog: <http://catalog.crl.edu/search~S16>
- African Language Materials Archive (ALMA): <http://www.dlir.org/e-books.html>
- African language materials including interviews in video and PDF versions, documentary video, translation work, and bibliographies can be viewed at <http://alma.matrix.msu.edu>.

Ñ NIŋ KUURANJOLU BE LAA LA ÑOO YE ÑAAMEŋ

WORLD HEALTH ORGANIZATION
Regional Office for Africa

DUNIYAA BEE LA JAATIKENDEYAA DOOKUU BUNDAA

Dookuu Bundaa meŋ be Moofinduu

Ñ NIŋ KUURANJOLU BE LAA LA ÑOO YE ÑAAMEŋ

DUNIYAA BEE LA JAATIKENDEYAA DOOKUU BUNDAA
Dookuu Bundaa meŋ be Moofinduu

Meŋ ka ñiŋ kitaaboo la kumoolu yelemandi Mandinka kango to:
Kitaabu Jabaŋ (WEC International)

Translated from:

HEALTH INFORMATION PACKAGE OF THE WHO AFRICAN REGION
"COPING WITH COMMON DISEASES"

Kuma kunolu

Kuma foloo	1
Kitaaboo Saratoo	2
Kuuraḡolu mennu ka moolu muta waati-wo-waati.....	3
Suusuulaa kuuraḡo	5
Eeds jankari kesoo niḡ a jankaroo faḡo	8
Konobayi kuuraḡolu	13
Sumayaa kuuraḡo (Limooniya)	18
Tootoo jankaroo	20
Kuuraḡ koteḡ doolu	23
Sukuru kuuraḡo	25
Kuuraḡolu mennu ka yele siloolu muta aniḡ sundiḡo	28
Dumoo, meḡ ka ñaa wulendi.....	32
Kuuraḡolu mennu sepuroo ka i tankandi i ma	33
Fuusibaa kuuraḡo.....	35
Dayini kuuraḡo	37
Jaralaa kuuraḡo	39

Kuma foloo

Jaatikendeyaa bundaa la kuwo be ñaamenj bii, ñ na ñiñ Moofinduu bankoolu kañ, be suulariñ moo bee la deemaaroo le la, ka m̃ fañ sasi a kuwo la. Niñ lonnaalu niñ jaatikendeyaa bundaa dookuulaalu be ì la karoo ke kañ, wo to ntolu moo toomaalu fanaa ñanta kuu le ke la ka ñ na jaatikendeyaa la kuwo yiriwandi, aniñ ka m̃ fañ tanka.

Wo kamma la ñiñ keta ñ ye kontaanii kuu baa le ti ka ñiñ kitaaboo fintindi menj mu kata kuwo doo le ti ka moolu londindi jaatikendeyaa koleyaa kuwo doolu la. Kitaaboo ñiñ na kumakañjo be tilindiñ kuurañjolu la kuwo le la mennu ka moolu muta baake, ñ na ñiñ Moofinduu bankoolu kañ. Kumakañjolu ñinnu be safeeriñ niñ kañ ne la, jamaa la fahaamuroo warata menj na karoo la. Niñ kumakañjolu keta kalewo boorañjo doo le ti jaraloo la karoo la, aniñ diboo boorañjo moolu niñ kuurañjolu ñinnu keñaa teema.

Dulaalu to daamenj fuwaareyaa ka a tinna moolu ka ì la kuurañjolu jaara suwolu kono, ì buka taa noo lopitaanoolu to jamaa-jamaa, ñiñ kumakañjolu be kummaayaa la wolu ye baake. Wo to ña a miira ñiñ kumakañjolu be janjañ na dulaa bee to le, a kuwo ye kidimandi, fo a si kuwolu faliñ menj be jaatikendeyaa sabatindi la a ñaama, ka bataa talaa, ka sii jañjo niñ jaatikendeyaa sabatindi Moofinduu moolu bee ye.

M be maralilaalu daani la ka ñiñ kumakañjolu janjandi dulaa bee to, Duniyaa Bee la Jaatikendeyaa Bundaa ye ñiñ menj dati tej. Ì ñanta a kumakañjolu bee fasari la kañjolu to le mennu ka fo wo bankoo kañ baake, aduñ moolu si ì la baluunaa faliñ ka taa ñiñ kumakañjolu suuloo kañ.

Niñ moo-wo-moo ye ñiñ kumakañjolu moyi, biriñ a jaatikendeyaa dookuu bundaa dookuulaalu to, diina kuntiyolu, jamaa ñaatonkoolu, karambunto dindiñjolu, ka taa moo koteñjolu, ì bee si a kata ka ñiñ kumakañjolu janjandi ka ke moo bee ye nafaa baa ti. Ntolu la natoo mu ñiñ ne ti ka a je jaatikendeyaa ye sabati moo bee ye, aduñ wo si ke noo ñaamenj wo le mu, m̃ bee ye ñ na katoo dajo ke.

Kuurañjolu mennu ka tu m̃ muta la, safeeroo keta wolu le foloo la kuwo to, ka moolu londindi ì be ì fañ tanka la ñaamenj, aniñ ì be maakoyiroo ke la ñaamenj ka jaatikendeyaa sabatindi jamaa kono. Kuwo doolu fanaa be fo la le kitaabu safee koteñjolu to.

N laata ñiñ na le ko ka kumoolu sindi ñoo ma, a fanaa mu joorañ kummaa doo le ti ka jaatikendeyaa la kuwo sabatindi. A be koyiriñ m̃ ma le ko ñiñ kumakañjolu, niñ moolu ye ì nooma a ñaama, ì ye a janjandi moo koteñjolu ye, a be ke la simfaa kummaa baa le ti, jaatikendeyaa la karoo la.

Dr Ebrahīm M. Samba
Regional Director

Kitaaboo Saratoo

Jaatikendeyaa la kuwo ka jawuyaa baake le ñ na ñiñ Moofinduu bankoolu kan, ñiñ sanji dantaŋolu kono. Men, a be dendin moolu la fuwaareyaa keñaa le la. Jaarali dulaalu la kuwo buka hakilitu noo a ñaama, wo kamma la ñ ka tara kotoorin ne, ñ ye tara noorin. ñ buka boori soto a ñaama, anin nin dookuuran jooran men tiñaata, a buka jooseyi noo, kodi sotobaliyaa kamma la. Dokitaroolu anin noosoolu jamaa le ka bori, kaatu ñ buka kontaani jaaraloo bundaa la kuwolu la. Ñiñ koleyaa kuwolu bee ñaa-wo-ñaa, hani bii moolu ka ñiñ jaarali dulaalu le waliñ, nin ñ saasaata.

M man ñan na son na ñiñ kuwo la. N ñanta feere kutoolu le miira la ka ñiñ koleyaa kuwolu bayi. Ka kuuranolu nin jaatikendeyaa koleyaa bundaalu futandi moolu ma, wo mu kuu kummaa baa le ti ñiñ feeroolu kono. Ñiñ ka moolu maakoyi le ka ñiñ kuuranolu keñaa lon, ñ la kuwo ñanta laa la ñaamen, jannin a be jawuyaa la, anin ka siloo taa ka ñ la kuwo ñaatokuntu. Nin moolu ka a lon kuuranon men be ñ la, anin ñ la dindinolu, anin ñ ka a lon ñ be a kuwo laa la ñaamen, wo to bataa be talaa la le, anin saayaañaa doolu. Deenaani miliyon jamaa le si tankoo soto noo kuuranolu ma, anin saayaa siifaa doolu san-wo-san, nin moolu ka a je ko ñ bee ye sepuroo soto a ñaama, anin ñ ka sunju nonoo soto a ñaama.

Ñiñ kumakanolu man jamfa, adun ñ karanon man koleyaa. A be dendin kuuranolu la kuwo le la mennu ka m batandi ñ na ñiñ Moofinduu bankoolu kan bii tiloo la. Nin na ñiñ kuuranolu la kuwo mara, na ñ la kuwo ñaatokuntu, m be koleyaa ñiñ talaa la le. Ko a ka fo nun ñaamen, ka kuuranon la kuwo ñaatokuntu, le fisayaata a jaaroo ti.

Ñiñ kumakanolu ye jaabiroo ke nininkaroo doolu le la, nininkaroolu mennu be ko: Mun ne mu kuuranon ñiñ fanon ti? Mun ne ka a saabu? A ka mun ne ke moo la? Nin men ye a soto, a si deemaaroo soto noo moolu bulu ñaadii? Anin a la kuwo si ñaatokuntu noo ñaadii?

Ñiñ jaabiroo be kumakanolu ninnu karannaa maakoyi la le ka kuuranolu keñaa fahaamu, ka a dankeneyandi a be siloo men taa la, anin a nin jaatikendeyaa koleyaa kuwolu be laa la ñoo ye ñaamen.

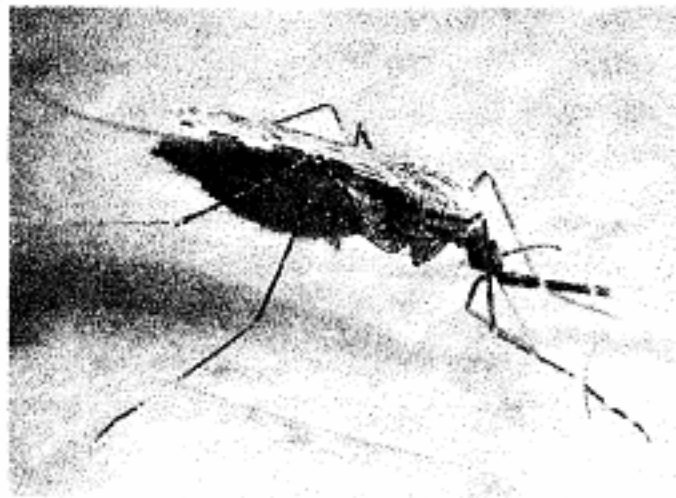
Kuuranolu mennu ka moolu muta waati-wo-waati

- **Suusuulaa kuurango**
- **Eeds jankari kesoo nin a jankaroo fango**
- **Konobayi kuuranolu**
- **Sumayaa kuurango**
- **Tootoo jankaroo**

Suusuulaa kuurango

Muƚ ne mu suusuulaa kuurango ti?

Ɗiƚ mu kuurango jawu baa le ti suusuulaalu ka meƚ saabu. Kuurantoolu menƚu ka tara ƚ na ƚiƚ Moofinduu jaarali dulaalu to, ƚiƚ i ye a konti tan-wo-tan kono, fo kilin si ke suusuulaa kuurantoo ti. A ka moo miliyon kilin ne faa san-wo-san ƚ na ƚiƚ Moofinduu bankoolu kan, adun jamaa-jamaa i ka ke dindinolu le ti.

Moo ka suusuulaa kuurango soto noo ƚaadii le?

Suusuulaa doolu le be jee menƚu ka a tinna moolu ka ƚoo sawun ƚiƚ kuurango la. Ɗiƚ ƚiƚ suusuulaa ye moo kin, a ka kuurango kesoo le dundi a yeloo kono meƚ ka suusuulaa kuurango ƚiƚ saabu, bitun wo le ka naa a maarii saasandi ƚaato.

Keƚaa siifaa ƚaadiilu le ka suusuulaa kuurango la kuwo janjandi?

Suusuulaa ka kiloolu laa jii looringolu le kono, sako jiyolu menƚu ka tara dinkoolu kono, pooti kenseƚolu, kaba kenseƚolu, anin feƚ-wo-feƚ jiyo si loo noo a kono. Ɗiƚ feƚolu tarata daa-wo-daa, suusuulaalu be tara la jee le, adun suusuulaa kuurango fanaa la janjano te baayi noo la wo dulaa to.

Suusuulaa kuurango la kuwo si ƚaatokuntu noo ƚaadii le?

I faƚ tanka suusuulaa kindiroo ma, anin i la dimbaayaalu, ka bo ƚiƚ ƚiƚ siloolu la:

- Ɗiƚ wulaaroo siita, i kana son i bala kenseƚo ye tu, i ye dumeƚolu dun menƚu be i baloo dulaalu maabo la suusuulaa kindiroolu ma.
- I ye i laa sankewo koto meƚ bulata suusuulaa boori jiyo kono.
- I si sankewo ke i la deenaani laarango la, sankewo ƚiƚ i ye a bula suusuulaa boori jiyo kono.
- I la ridoolu fanaa bee bula suusuulaa boori jiyo kono, jannin i ka i siti.
- I si kiriyaasoo ke i la buƚo palanteeroolu la, meƚ be a tinna la suusuulaalu te dun noo la.

Niŋ siloolu nooma i kana soŋ suusuulaalu kali kiloolu laa i taradulaalu daala.

- Jii dinkoolu bee faa i daala, suusuulaalu si kiloolu laa noo feŋ-wo-feŋ kono.
- Jiyo ka maaboo keeraŋolu mennu kono, bee biti.
- Jiyo si loo noo feŋ-wo-feŋ kono, ì bee saariŋ kewo, ì kana tu banta.
- Kana soŋ ñaamoo ye siyaa i taradulaalu to.

Niŋ dindiŋo ye suusuulaa kuuraŋo soto, muŋ taamanseeri le ka finti a bala?

Wolu le mu:

- Sumayaa si a muta, a baloo ye a dati ka jarajara.
- A kuŋo si a dimi, aniŋ a si dimoo kalamuta a fasoolu to.
- A si lamfu, a ye tu bataariŋ.
- A si a dati ka foonoo.
- A baloo si kandi witi, a baloo la kandoo ye taa fo baloo la kandoo sumandaŋo to 38 ka taa 39 ñoŋ na, waraŋ a ye tambi wo la.
- A si tara, a baloo ye naa sumayaa.
- Montoroo waati dantaŋ ñaato, a baloo ye naa kandi kotenke.
- A baloo la kandoo si tara jii niŋ seloo la fo tili jamaa.

Muŋ ne ñanta ke la, niŋ suusuulaa kuuraŋo ye dindiŋo maa?

- I si funtoo bula jiyo kono meŋ maŋ sumayaa baake, i kali a moosi a baloo la, waraŋ i ye faanaa loo a kaŋ a ye a finjaŋ.
- I kali a mindi jii sumaa la, jamaa.
- I kana dumfeŋ kuliŋolu duŋ a ye.
- I ye a samba jaaraloo bundaalu to, a ye jaaraloo soto a ñaama.
- I ye bula yaamaroolu nooma a ñaama, i be meŋ soto la jaaralilaalu bulu.
- I ye a je dindiŋo niŋ ye booroolu bee taa a ñaama, jaaralilaa be mennu dii la i la.
- Kana i foño booroolu ñinnu diyo la a la, hani niŋ a ko a kendeyaata le. A ye booroolu bee miŋ kewo. Niŋ a maŋ ì bee miŋ, suusuulaa kuuraŋ kese toomaalu mennu tuta a baloo kono, booroo maŋ mennu faa foloo, wolu be naa wuli la le, a ye naa saasaa kotenke.

Niŋ moo ye niŋ suusuulaa kuuraŋo soto a maŋ a jaaraa a waatoo la, muŋ ne be ke la a maarii la?

Moo-wo-moo ye suusuulaa kuuraŋo soto i maŋ a jaara a waatoo la:

- A si i kuncenjo mantoora noo le, i kuŋo ye yele, i kali tara kuu manee jewo la, aniŋ kuma kalantaŋ foo.
- A si a tinna noo le i ye ketu.

- A si a tinna noo le i ye jaralaa soto.
- A si a tinna noo le i ye yele mankoo soto.
- A si i faa noo le faɗ.

Niɗ musukonomaa ye suusuulaa kuuraŋo soto:

- A si ke noo a diŋo ye faa janniɗ a ka wuluu.
- Niɗ a ye a wuluu, dindiŋo ñiɗ te kuliya a la ko deenaanoolu niɗ kuliya a meɗ ka wuluu.

I si tanka noo ñinuu bee ma le, niɗ a ye a tara i ye i faŋo niɗ i la dimbaayaalu bee tankandi suusuulaalu ma, i kana soŋ i kali kili laadulaalu soto i taradulaalu to.

Eeds jankari kesoo niŋ a jankaroo faŋo

Muŋ ne mu Eeds jankaroo ti?

Niŋ mu saata kuuraŋo le ti. Niŋ a ye moo maa, a ka a baloo jooranolu bee le tiŋaa mennu ka maakoyiroo ke ka kuuranolu kele baloo kono. A ka suŋ kuuraŋ kesoo doo le la ì ka a fo meŋ ye ko, "HIV". Niŋ niŋ kuuraŋ kesoo dunta yeloo kono, a ka baloo lamfundi le, a ye a jooranolu bee tiŋaa mennu ka kuuranolu kele. A maarii si saasaa, a baloo bee ye baŋ, niŋ a meeta a ye naa faa.

Niŋ kuuraŋ kesoo ka soto ñaadii?

Moo-wo-moo, i si niŋ jankari kesoo soto noo le niŋ i niŋ moo meŋ ye niŋ jankari kesoo soto, yeloo ñaamita, manii jiyo, waraŋ musuyaa jiyo. Wo koolaa jankari kesoo niŋ ye naa duŋ i yeloo kono.

Niŋ si ke noo ñaameŋ wo le mu:

- Niŋ moo ye maadiŋo waraŋ baramoo soto a bala, yeloo, manii jiyo, waraŋ musuyaa jiyo ye maa a la wo maadiŋo waraŋ baramoo la ka bo moo bala meŋ ye niŋ jankari kesoo soto.
- Niŋ a niŋ moo kafuta meŋ ye niŋ jankari kesoo soto.
- Niŋ ì ye i niŋ moo penku bendaŋ kiliŋo la meŋ ye niŋ jankari kesoo soto, ì maŋ a fajindi, waraŋ ì ye ali bee nama jooran na, a ye a tara ì maŋ a fajindi waraŋ ka noo faa a bala.
- Niŋ ì ye moo yeloo dii doo la meŋ ye Eeds jankari kesoo soto.
- Niŋ musukonomaa ye niŋ kuuraŋo soto, a ka a diŋo sawuŋ a la le:
 - Janniŋ a ka wuluu foloo.
 - Wuluwo waatoo.
 - Wuluwo koolaa.

Niŋ kuuraŋ kesoo ka muŋ ne ke, niŋ a dunta baloo kono?

Niŋ kuuraŋ kesoo ka duŋ yeloo le kono, a ye jooranolu bee kasaara yeloo kono mennu ka kuuraŋ kesoolu kele. Kuuraŋ koteŋolu si naa a muta, baloo bee ye baŋ, a ye naa Eeds jankaroo faŋo soto.

Fo moo si niŋ kuuraŋ kesoo soto noo baŋ, niŋ i niŋ moo denta buŋo la, kamoo, koojaaroo, waraŋ palaatoo, meŋ ye niŋ jankari kesoo soto?

Hanii.

Fo moo si niŋ kuuraŋ kesoo soto noo baŋ, niŋ i niŋ moo ye buloo dii ñoo la meŋ ye niŋ kuuraŋ kesoo soto?

Hanii.

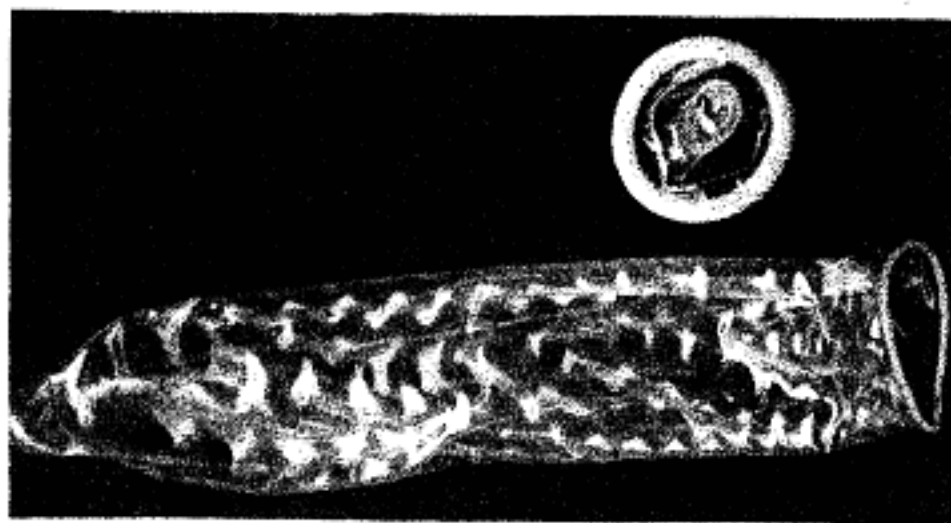
Fo moo si niŋ kuuraŋ kesoo soto noo baŋ, ka bo niŋ suusuulaa kindiroo la?

Hanii.

Ɓ si tanka noo ɲiŋ jankari kesoo ma ɲaadii?

Wo le mu:

- I ye futuunoo kiliŋ doronj soto, musoolu ɲiŋ kewolu bee.
- Ɓiŋ i ɲiŋ meŋ be kafu la, i ye foolewo duŋ i faŋ na.
- I ɲiŋ cakoo kana kafuɲooyaa soto futuwo la karoo la, waraŋ moo meŋ ɲiŋ moo jamaa ka kafu.
- Ɓiŋ i ye futuu kuuraŋo soto meŋ be ko keesantoo, waraŋ seketoo, taa jaaraloo bundaa to katabake i ye deemaaroo ɲini jee.
- I ɲiŋ moo kana deŋ bendaŋ kiliŋo la penkoo la karoo la, lanseetoo, waraŋ jooraŋ kotegolu.
- Kana soŋ i ye yeloo dii i la:
 - Fo ɲiŋ a jarita a la.
 - Fo ɲiŋ a koyita i ma ko yeloo ɲiŋ na kuwo kisikisita le aduŋ a maŋ Eeds jankari kesoo soto.

Ɓ si tanka noo Eeds jankari kesoo ma ɲaadii, ka bo ɲiŋ kaseeto taa la, ɲaakaato taa, tama faroolu ɲiŋ tulu soolu ɲiŋ daa soolu, aniŋ aada kuu kotegolu?

- Ka a je ko jooraŋolu mennu be taa la ɲiŋ kuwolu la, i bee ye faŋindi foloo, waraŋ noo ye faa i bee bala.
- Ka fata ɲiŋ kuu siifaalu bee ma, ɲiŋ a si ke noo, waraŋ ɲiŋ i be ke la, jaatikendeyaa bundaa la moolu kali i ke.

Ɓ ɲanta muŋ ne ke la, ɲiŋ m be moolu kuŋ na mennu ye ɲiŋ jankaroo soto?

- I kana soŋ i yeloo, i la kenetotaa meŋ ye yeloo soto, waraŋ i la foonoo meŋ ye yeloo soto, i la baramoolu waraŋ i la maadiŋolu ye maa i buloo la.
- I kali bulu bularaŋo duŋ, aniŋ i kali i buloo kuu waati-wo-waati.
- I si i hakiloo tu noo feŋolu to mennu ka bo i bala, aniŋ taweloolu i yeloo ka maa mennu la.
- I la ɲiŋ noo feŋolu maata mennu la, waraŋ i yeloo, i la laaraŋolu, aniŋ i la taweloolu, i bula jii kandoo kono, i ye saafunoo ɲiŋ feŋ kotegolu ke jee mennu ka noo faa.

Nin moo ye Eeds jankaroo soto, mun ne ka ke a la taamanseeroolu ti?

Moolu la Eeds sotoo taamanseerolu ka fata le. I jawuyaarinolu nin mennu man jawuyaa be jee le.

Taamanseeroolu mennu jawuyaata ka ke mun ne ti?

Wolu le mu:

- A maarii baloo bee si ban.
- Konobayoo si tu la a muta la fo a ye siyaa karoo ti.
- Sumayaa si kali a muta, a baloo kali kandi fo a ye siyaa karoo ti.
- A si lamfu, a si tu bataarin doron.

Taamanseeroolu mennu man jawuyaa ka ke mun ne ti?

Wolu le mu:

- Tootoo jawoo ti, men si taa fo a ye tambi karoo la.
- Kundimoo anin foonoo.
- Naaminigo.
- Domoribaliyaa.
- Furuntoolu mennu ka ganaa.
- Daa dimoo nin kankonoto dimoo.
- Keren-kerejo si i muta i baloo to.
- Maadijo men te kendeyaa noo la, sako keeyaa, waran musuyaa to.

Taamanseeri naadii le si a yitandi moo la ko a ye Eeds jankaroo le soto?

Nin moo men ye nin taamanseeri jawumaa fula soto, anin jawumaabali kilin noo la, jamaa-jamaa a maarii ka Eeds jankaroo soto le.

Fo taamanseeroolu ka finti juuna le ban, nin nin kuuran kesoo dunta yeloo kono?

Doolu taa a si taa fo sanji tan waran men siyaata wo ti. Doolu, kari wooro doron a ka wo le taa. Wo to, a si mee noo le, jannin i ka a lon ko nin jankari kesoo le be i yeloo kono.

Nin men sobita ko Eeds jankari kesoo le be i bala, i nanta mun ne ke la?

- I si dokitaroolu wali katabake.
- I ye taa i yeloo la kuwo juubee masin to, ka a je fo Eeds jankari kesoo le be i yeloo kono. Nin i man a soto, i be a fo la i ye le, nin i ye a soto fanaa, i be a fo la i ye le.

Tumandoo a ka taa le fo kari jamaa jannin a ka lon, nin Eeds jankari kesoo dunta moo yeloo kono. Wo kamma la, nin men sobita ko nin jankari kesoo be i yeloo kono le, adun i taata kisikisiroo la le foloo a man lon, i si muru kotenke kari wooro naato.

Nin jankari kesoo la kuwo kisikisoo, moo nanta a ke la waati jumaa le la?

Nin a diyaata moo-wo-moo ye, a si taa noo le ka nin kisikisiroo ke, nin a ye a tara:

- A maarii man laa a fan na.
- A maarii la kambaano waran a la sunkutoo, musoo waran kewo ye a soto.
- A maarii lafita ka futuu.
- Jannin a maarii ka hame ka din soto.

Fo ka taa ñiñ kisikisiroo ke, te a maarii la kuwolu lankeneyamandi la ban?

Kuwo ñiñ koleyaa bundaa faño mu ñiñ dulaa le ti. Ka sila, anin ka malu, a ka moo jamaa le bali taa la ka ñiñ jankari kesoo la kuwo kisikisiroo ke, adun a maakoyi nin a man ke. Nin ñiñ kisikisiroo man ke, a buka koyi moo-wo-moo le ma, fo i ye ñiñ jankari kesoo soto le, adun i maarii la kuwo ñanta tara la hakilituwo bundaa men to, a te tara noo la wo to, adun i be i teeroolu, i baadinolu la baluwo sajarandi le, nin ñiñ kuuran kesoo be i bala.

Wo to, nin moo-wo-moo sobita ko a ye Eeds kuuran kesoo soto le, a ñanta taa la dokitaroo je la le. A ñanta lon na le, a ñanta men ke la.

Nin a lonta ko moo men ye ñiñ jankari kesoo soto, a maarii ñanta mun ne ke la, anin a man ñan na mun ne ke la?

A ñanta le:

- A kali foolewo taa, nin a nin men be kafu la.
- A ye jaaraloo soto katabake, kuuran kotenolu mantooro to.
- A ye fata dookuu koleño ma, kuu-wo-kuu, men be a baloo batandi la.
- A kali foñondiño soto waati-wo-waati.
- A kali domoroo ke kendeke.
- A ye fata tabaa nin doloo ma.

Fo nin moo ye a lon ko a ye Eeds jankaroo le soto, a te a dewun na ban, a ye a niyo kuyaa?

Ka dewun a kuwo la, wo buka a bo.

A maarii ñanta le:

- A kana dewun waran a niyo ye toora a kuwo la.
- A kana kamfaa a kuwo la, waran ka a fan je ñaa doo ñaama.
- A kana a fan muta moo kunindin baa ti, waran a ye malu ka a la kuwo fo moolu ye. A nin moolu la dun ñoo kono, wo le be a maakoyi la a be a nafaa la.
- A si a kuwo kacao a lanna moolu ye mennu ye balafaa soto, a la keebaalu, a baadinolu, waran ñaatonkoolu, waran dokitaroolu. A si yaamaroo soto noo ñiñ moolu le bulu, anin maakoyiroo a nin kuwo ñiñ be laa la ñoo ye ñamen.

Nin Eeds jankaroo be moo la, a baadinolu nin a teeroolu mennu be a la kuwolu kun na, ñanta mun ne ke la?

Baadinolu nin teeroolu ñanta le:

- Ì kana bori a la.
- Ì ye a la kuwo topatoo a ñaama, ka a je ko a kali dokitaroolu waliñ, nin a ye mantoora kuu-wo-kuu suutee a fan bala.

A toopatoolaalu ñanta mun ne ke la?

Ì ñanta le:

- Ì kali bulu bularano dun.
- Nin Ì bota a topatoo kan, Ì kali Ì baloo daa-wo-daa maata a yeloo la, a la foonoo, a la baramoo, a la maadiño, waran a la buwo, kuu nin saafunoo la. Ì ye noofaaranoo doo ke jijo kono, Ì be Ì buloo kuu la men na.

Eeds jankaroo ka muɲ mantoora kuu le dii moo la?

Niɲ Eeds jankari kesoo ye baloo la kuuraɲ kele jooraɲolu bee lamfundi, a ka a tinna le kuuraɲ koteɲolu ye naa wajabi baloo kono, i ye jawuyaa. Kuuraɲolu mennu be ko:

- Sisidimoo, meɲ ka laban ke la sumayaa kuuraɲo le ti, niijii koleyaa, tumandoo tootoo kuuraɲo.
- Sondome kuuraɲo, meɲ ka sondomoo duɲ ñoo to, kundimi jawoo, aniɲ jaralaa.
- Konodimoo, meɲ ka laban ke la konobayoo le ti, a wucoo ye taa fo lookuɲ jamaa.
- Kuuraɲo meɲ ka baloo tiñaan, sako balafatoo bala, aniɲ kuncenjo.

Moolu mennu ye Eeds jankaroo soto, i ka faa ñiɲ kuuraɲolu le la, meɲ, i baloo buka a kele noo.

Eeds jankaroo ka moo kummaa baalu le faa n na jamaa kono, moolu mennu be, ka bo sanji taɲ niɲ luulu, ka taa sanji taɲ naani niɲ kononto, mennu le ka tara looriɲ dimbaayaa la kuwolu kuɲ na.

Konobayi kuuraŋolu

Muŋ ne mu konobayi kuuraŋo ti?

Ñiŋ mu kuuraŋ jawu baa le ti. A ka baloo jiyo bee le saba waati kiliŋ, a si ke noo moo la saatoo ti le faŋ, niŋ a maŋ jaara. Ñiŋ kuuraŋo siyaata dindiŋolu le kono baake mennu siyo be sanji luulu ye duuma la.

Konobayoo ye faŋ naani le soto:

- Doo be jee, buwo jiimaa le ka funti kataba kiliŋ a ye tenten, fo tili jamaa,
- Doo be jee, buwo jiimaa kali funti, a ye siyaa lookuŋ fula ti.
- Doo be jee, buwo niŋ yeloo si funti ñoo la. Ñiŋ mu konokarakatoo le ti.
- Doo be jee, konobayoo si jawuyaa baake, a niŋ foonoo bee ka naa ñoo la. Ñiŋ mu koleera le ti.

Muŋ ne ka ñiŋ konobayi kuuraŋo saabu?

Konobayi kuuraŋo sababoo famfaŋ-famfaŋ baa mu noo le ti. Niŋ i baluunaa noota, i ka bundaa yele noolu le ye ka duŋ i konoo kono, aduŋ ñiŋ noolu le ka ñiŋ konobayi kuuraŋo saabu. Noolu mennu ka konobayi kuuraŋo saabu, ka duŋ moo konoo kono niŋ ñiŋ siloolu le la:

- Niŋ i buloo maata moo la foonoo la ñiŋ konobayi kuuraŋo be meŋ na, waraŋ a la buwo, i ye taa domoroo ke i maŋ i buloo kuu.
- I ye domoroo domo meŋ tabita tabiriŋaŋ nooriŋo la, waraŋ a ye ke keraŋ nooriŋo kono.
- I ye domoroo domo meŋ tiñaata.
- I ye domoroo domo meŋ maŋ tabi kuu.
- I ye jiyo miŋ meŋ keta keraŋ nooriŋo kono.
- Jiidasoo waatoo, wo ka kuuraŋ kesoolu janjandoo sooneeyandi le.

Moo si tanka noo ñiŋ konobayi kuuraŋo ma ñaadii?

Ka tanka konobayi kuuraŋo ma, ñiŋ siloolu nooma:

Domoroo la karoo la:

- Kali domoroo dedaa dulaa senuŋo to, i kali keraŋ senuŋolu taa.
- Kali domoroo domo a kandiŋo, waraŋ niŋ i be a dii la moo la, i kali a kandiŋo dii a la. Niŋ domoroo sumayaata, a kandindi foloo janniŋ i be a domo la.
- Domorifeŋolu mennu buka tabi, i kuu foloo janniŋ i ka i domo.

Dindiŋo domorindoo la karoo la:

Baa ñanta le:

- A kali a buloo kuu saafunoo la, janniŋ a be dindiŋo la domoroo dedaa kumaasi la.
- A kali a buloo kuu saafunoo la, janniŋ a be dindiŋo domorindi la.
- A kali a buloo kuu saafunoo la, niŋ a bota kamoo to.

- A ye dindigo suusundi fo sanji fula. Sunju nonoo le beteyaata dindigo la. A ka dindigo tanka konobayoo ma le, adun a ka konobayoo fanaa londi le, anin ka dindigo tanka kuuran kotonolu ma.
- A si keekewo dii noo dindigo la le, nin a jarita a la, bari a si kali a dii a la nin mindanolu la, waran koojaaroo. Kana keekewo dii a la nin bibirano la, kaatu bibirano seneyandoo man diyaa.

Jiyo:

- Jiyo dii dindigo la men bota dulaa senugo kono komeg pompoo.
- Jiyo fajindi, jannin dindigo be a min na.
- Kali jiyo maabo keran senugo kono men ye bitirano soto.
- Kana i kuu jiidulaa to, moolu ka i min daamen, waran ka kuuroo ke jee, booli kuwo, waran ka feg kotek kuu jee.
- Kana buwoo waran sumunaa ke jiidulaa to moolu ka i min daamen.

Moo fano kunkilin na la seneyaa

- I buloo kuu saafunoo la nin i ye kuurantoo la buwoo waran sumunaa maa, noo anin feg fayirinolu. Kuuran kesoolu le ka tara i bala mennu ka konobayoo saabu moo ma.
- Moo bee nanta funtibantoo waran sumunaa ke la dinkoolu waran kamoolu le kono, a kamoolu kono seneyandi anin ka kamadaalu biti.
- Nin kama te daamen, moo bee nanta funtibantoo nin sumunaa ke la dula kilin ne, a ye jamfa saatewo la, anin jiidulaa moolu ka i min daamen.
- Dindigolu la buwo samba kenoo kono, i ye a saarin.
- Kali i buloo kuu nin i bota kamoo to, anin nin i be naa domoroo la.
- Dindigolu karandi nin siloo la, i ye a je ko i ka a ke a naama le.
- Fayifegolu bee jani, waran i ye i saarin, waran i ye taa i fayi dulaa to daamen jamfata saatewo la, anin jiidulaalu to moolu ka i min daamen.
- Kana domoroo londi siyoolu ye loo a kan, waran i ye buwoo tu dulaa to siyoolu ye loo a kan, waran i ye kamoo fili wo naama siyoolu ka loo jee, anin feg fayirinolu.

Nin konobayi kuuran ye moo maa, mun taamanseeri le ka funti a bala?

A maarii ka tu buu fayoo le la a jima, tiloo to siinaa saba waran men siyaata wo ti.

Ñ ñanta mun ne ke la, niŋ dindinŋo ye konobayoo soto, waraŋ konokarakatoo

Kali minŋ feŋŋo jamaa dii a la, wo le be jiyo niŋ koo jooseyi la meŋ bota a baloo kono.

Niŋ siloolu nooma:

Jiilamaa feŋŋo jamaa dii dindinŋo la.

- Kali jiyo dii a la, koojiiboaroo, ñ faŋolu la minŋ feŋ siifaalu ñ ka mennu dedaa ñ yaalu to, mennu be ko: Subu jiyo, ñee jiyo, aniŋ calijiyo, aniŋ yiridinŋ jiyo.
- Niŋ a ye i buu waati-wo-waati, i kali jiilamaa feŋŋo doo dii a la meŋ si taa fo mindaŋo faa talaadaa naaninŋaŋo niyyaa, waraŋ a teema niyyaa, waraŋ ka bo mililitari taŋ luulu (50ml), ka taa fo mililitari keme (100ml).

Tentenŋ dindinŋo domorindoo la.

- Niŋ suusuudiŋo le mu, a suusundi a ñaama.
- Niŋ a siyo be kari wooro, waraŋ meŋ siyaata wo ti, aduŋ a bondita le, a domorindi a ñaama, niŋ a ye konobayoo soto.
- A bula a ye domoroo ke ko a lafiita a la ñaameŋ.
- Hani niŋ a la konobayoo loota, domoroo lafaa a la domori saŋolu kaŋ a ka meŋ ke tiloo, fo lookuŋ kiliŋ.

Niŋ konobayoo ye dindinŋo maa i bulu i buka a domorindi, a si domori dasa kuuraŋo saabu noo a ma le, waraŋ niŋ wo be a la, a ye a jawuyandi kuu, aduŋ wo be naa saasaa le saabu la a ma.

I si dindinŋo la kuwo hakilitu baake niŋ jiyo be dasa kaŋ a baloo kono. A kuwo maŋ koyi muumeeke le.

Niŋ jiyo be dasa kaŋ dindinŋo baloo kono, ka bo niŋ konobayi kuuraŋo la, waraŋ niŋ saasaa be jawuyaa kaŋ a la, a samba lopitaanoo to katabakiliŋ, kaatu a maŋ koyi.

Konobayoo ka mun ne ke moo la?

A ka balajaatoo jiyo le dasandi, aniŋ koo meŋ ka tara balajaatoo kono, ka tamba balajaatoo ka meŋ soto. Aduŋ wo ka naa labarŋ:

- Waati-wo-waati mindoo si i muta.
- Ñaakesoo si duŋ konoto, ñaaji te tara la a la.
- A la sumunaa kewo si dooyaa waraŋ a te a ke la muumeeke.
- Dindinŋo niŋ si feeyaa, a ye labara waati kiliŋ.
- A munewo si loo a te sawuŋ na.
- A baloo si ñafu, hani niŋ i ye a saba a buka tiliŋ noo.
- A si faa noo faŋ, niŋ i maŋ a jaara.

Konokarakatoo, wo fanaa ka labarŋ:

- Yele dasoo le la.
- Dimiŋo.

Kanobayi jankaroo (Koleera)

Muƙ ne mu ƙiƙ ti?

Ƙiƙ mu konobayi kuuraƙ jawu baa le ti, meƙ tariyaata moo faa la. Ƙiƙ a ye moo maa:

- A la buwo jiimaa le ka finti jee ƙiƙ jee.
- A si foonoo.

Ƙiƙ ka a tinaa le a maarii:

- Jiyo bee ye baƙ.
- A ye lamfu.
- Tumandoo a buka tamba waati naani la a maarii si faa, ƙiƙ a maƙ jaaraloo soto a ƙaama.

Muƙ ne ka ƙiƙ kuuraƙ saabu?

- Ƙiƙ ka suƙ kuuraƙ kesoo doo le la, meƙ, a ka tara moo le nuwo kono meƙ ye a kuuraƙ soto.
- Doolu ka a soto jiyo le bala. Ƙiƙ i ye jiyo miƙ ƙiƙ kuuraƙ soto la buwo waraƙ a la foonoo keta meƙ kono.
- A ka soto ƙiƙ siloo fanaa la le, ƙiƙ i buloo maata ƙiƙ kuuraƙ soto la buwo la, waraƙ a la foonoo, i maƙ i buloo kuu, i ye taa domoroo maa, jiyo, tabiri jooraƙolu, aniƙ feƙ koteƙolu.

Ƙiƙ kuuraƙ ka soto muƙ feƙ ne bala?

Wolu le mu:

- Ƙee keroo ti, waraƙ ƙiƙ a maƙ tabi kuu, aniƙ baa kono feƙ koteƙolu.
- Yiriƙi keroolu ƙiƙ naakito feƙ keroolu.
- Domoroo meƙ, ƙiƙ kuuraƙ kesoo maata a la, a dedaa dulaa, waraƙ a maabo dulaa.
- Jiyo meƙ, ƙiƙ kuuraƙ kesoo bulata a kono.

Ƙiƙ konobayi jankaroo ƙiƙ konobayi kuuraƙ doolu fatata ƙaadii?

Ƙiƙ kuuraƙ, ate janjaƙnaa tariyaata le, aduƙ a ka moo jamaa le maa ƙoo la waati kiliƙ. Ƙiƙ ka naa ke maasiiboo le ti.

Ƙiƙ ƙiƙ kuuraƙ mantooro be keriƙ, moo si a la janjaƙ ƙaatokuntu noo ƙaadii?

- Ƙiƙ a maano fintita moo-wo-moo bala doron, i ye taa jaaraloo bundaalu to ka jaaraloo soto a ƙaama.
- I kali noofaaraƙ feƙolu ke kuuraƙ soto ƙiƙ na buwolu kaƙ, a la foonoolu, aniƙ ƙiƙ a maata feƙ-wo-feƙ na.
- Moo bee kali taa kamoo to, aduƙ jee kali tu seneyaariƙ.
- I kali noofaaraƙ feƙolu ke jiyo kono i be kamoolu kuu la meƙ na.
- Ka a je ko moo-wo-moo ƙiƙ a taata kamoo to, a ye a buloo kuu a ye seneyaa.
- Ƙiƙ i be jiyo miƙ na, waraƙ i be tabiroo ke la a la, waraƙ i be domoroo kuu la a la, boooloolu, kaleeroolu, aniƙ feƙ koteƙolu, i si jiyo ƙiƙ faƙiƙi foloo, waraƙ i ye boorimaa feƙ ke a kono meƙ be noo bee faa la
- Kana soƙ siyolu ye loo i la domoroolu bala, aduƙ i si i kanta kamoolu to fanaa.

Nin moo ye ñin kuuranjo soto, muɗ ne ka ke a taamanseeroolu ti?

- A maarii la buwo ka koyi le ko calijiyo.
- A si tu konobayi buwo fayi la ñoo kaɗ, a bee jiimaa.
- A si kali jii jamaa foonoo.
- A baloo si bori, a ye feeyaa waati kilin.
- A niijii kaɗo si tariyaa.

Ntolu ñanta muɗ ne ke la, nin gà ñin taamaseeroolu suutee moo bala?

- N si a maakoyi ka jii jamaa dii a la, a kali a min fo men si a tinna a jiyo bee kana taa, anin koo men doo be a jaatoo kono. Nin si moo faa noo le waati saba waraɗ waati naani wucoo kono nin a maarii man jaaraloo soto katabake.
- Nin a ye moo maa, a samba katabake jaaraloo bundaalu to a ye jaaraloo soto a ñaama, waraɗ i ye a la kuwo kibaaroo funtandi jaaraloo bundaalu to.

Sumayaa kuuraŋo (Limooniya)

Ñiŋ mu kuuraŋ ne ti meŋ ka soto, niŋ niijiiraŋolu ye mantooroo soto, waraŋ kufukafoo, ka bo niŋ kuuraŋ kesoolu la. Niŋ a ye moo maa a la niijiyo ka koleyaa baake, aduŋ a si moo faa noo le tili saba waraŋ tili naani wucoo kono, niŋ a maŋ jaara. Jamaa-jamaa a ka dindiŋolu le muta mennu siyo be sanji luulu ye duuma la. Bari keebaalu fanaa ka a soto le.

Dindiŋo ka ñiŋ kuuraŋo soto ñaadii le?

- Niŋ a maŋ sepuroo soto, sako fuusibaa sepuroo niŋ tootoo kuuraŋ sepuroo.
- Niŋ a maŋ sunju nonoo suusuu fo kari wooro.
- Niŋ a ka sabati dulaa to daameŋ be nooriŋ.
- Niŋ a ka sabati moo jamaa kono baake, sako moolu kono mennu ye niiji koleyaa kuuraŋo soto, waraŋ kufukafa kuuraŋo.
- Niŋ a ka sabati moolu kono mennu, niŋ ì be tisoo la waraŋ ì be tootoo la, ì buka ì buloo biti ì daa to, waraŋ ì nuŋo to.
- Niŋ a ka tara dulaa to, moolu ka tu la daajiyo fayi la bankoo to daameŋ.
- Niŋ sumayaa boyita, a maŋ tankoo soto sumayaa la karoo la.
- Niŋ a ka tu kankaŋo waraŋ siisiyoo kono.

Ntolu si muŋ ne ke noo ka dindiŋo tanka ñiŋ kuuraŋo ma?

- Ka a je ko a ye a la sepuroolu bee soto a ñaama, sako mennu ka ke fuusibaa kamma, aniŋ tootoo kuuraŋo.
- Ka sunju nonoo doronj dii dindiŋo la fo kari wooro.
- Niŋ a siyo tambita kari wooro la, ka domori kendoolu dii a la, mennu be ko, keekewo, fiifeŋ kese domori feŋolu, naakito domori feŋolu, sosoo, ñewo, suboo, siiseekiloo, aniŋ yiridiŋ jiyo.
- Ka feŋ kuligolu duŋ a la niŋ sumayaa boyita.
- Ka a jamfandi kankaŋo dulaa la, aniŋ siisiyoo.
- A kana i laa buŋo kono daameŋ moo siyaabaata, sako niŋ saasaatoolu be ì kono.
- Ka a je ko niŋ a niŋ meŋ be ñoo bala, niŋ a maarii be tisoo la, waraŋ a be tootoo la, a si a buloo biti a daa to waraŋ a nuŋo to.
- Ñ kali moolu yaamari ì kana daajiyo fayi bankoo to moolu tara dulaalu to.
- Baalu si kali ì faŋolu niŋ dindiŋolu seneyandi waati-wo-waati.

Nin dindiŋo ye sumayaa kuuraŋo soto, muŋ taamanseeri le ka finti a bala?

- A la niijiyo si tariyaa.
- Nin a be i niiji la a sisoo duumaa la si dukaaji konoto.
- A si tootoo.
- A nuŋo si tu jiyo bondi la,
- A si tu la kirikiri la.

Nin ñin sumayaa kuuraŋo taamanseeroolu funtita dindiŋo bala, ntolu ñanta muŋ ne ke la?

Ka a samba jaarali bundaa to katabake.

Nin dindiŋo be ñin kuuraŋo jaaraloo kono, ntolu si muŋ topatoori le ke noo a la, suwo kono?

Ka a domorindi kendeke.

- Nin a maŋ kari wooro sii, ka sunju nonoo doronj dii a la.
- Nin a siyo tambita kari wooro la, ka domori kendoolu dii a la mennu ka semboo dii, komeŋ fiifeŋ kese domori feŋolu, naakito domori feŋolu, sosoo, suboo, ñewo, siiseekiloo, aniŋ tiyatuloo waraŋ tentuloo.
- Ka a bula a ye domoroo ke ko a lafiita a la ñaameŋ.
- Nin nuŋ sukoo ye a la domoroo kelee, a nuŋo fita nin bayi feemaa la fo a nuŋo ye seneyaa.

A la domori saŋolu lafaa nin a bota saasaarinj.

- A ka domori saŋolu mennu soto tiloo, doo lafaa i kaŋ fo jannin a la kuliyya be seyi la a ñaama.

A la jiilamaa feŋo miŋo siyandi.

- Nin dindiŋo siyo maŋ futa kari wooro foloo, sunju nonoo doronj dii a la waati-wo-waati.
- Nin a siyo tambita kari wooro la, jiilamaa feŋo jamaa dii a la, komeŋ sunju nonoo, jiyo, keekewo, yiridinj jiyolu, calijiyo aniŋ pepesupoo.

Tootoo jankaroo

Muƙ ne mu tootoo jankaroo ti?

Ñiƙ kuuraŋo ka suƙ kuuraŋ kesoo le la. Ñiƙ a kuuraŋo ye i maa, a si i tootondi, a ye i baloo bee miƙ, i ye tara jaariƙ fo waati jaƙ. Ñiƙ kuuraŋo, a ka sawuƙ ne, ka bo moo doo bala ka taa doo bala. Jamaa-jamaa a ka kufukafoo le maa, bari a ka baloo suufoo koteŋolu bee fanaa mantoora noo le. Sawuƙ dimoolu bee kono, ñiƙ kuuraŋo le la moo faa siyaata duniyaa kono bii tiloo la, keebaalu la karoo la.

Moo ka tootoo jankaroo soto ñaadii le meƙ ka kufukafoo muta?

Moo si ñiƙ jankaroo soto ñaameƙ wo le mu:

Moo meƙ ye ñiƙ jankaroo soto ñiƙ a tootoota, kuuraŋ kesoolu le ka finti naƙ ka tii foño kono. Ñiƙ doo taata wolu ñiƙii, wo fanaa be ñiƙ kuuraŋo soto la le.

- Ñiƙ ñiƙ kuuraŋo be meƙ na a tootoota, a ka ñiƙ kuuraŋ kesoo wiliwuloolu le fintindi naƙ i ye sari foño kono. Ñiƙ doo ye wo ñiƙii, a si sawuƙ wo fanaa la.
- Moolu mennu bee be a daala, si ñiƙ kuuraŋ kesoolu ñiƙ foño ñiƙii.
- Mennu baloo maƙ kuuraŋ kesoolu ñiƙ kele noo ka i faa, wolu le ka a jankaroo ñiƙ soto.

Ñ si ñiƙ tootoo jankaroo la kuwo mara noo ñaadii le ka tanka a ma?

- Moolu mennu ye ñiƙ jankaroo soto, ñanta jaaraloo soto la le katabake. Ka ñiƙ jankaritoolu jaara, wo le mu siloo kendemaa ti ka ñiƙ jankaroo bali janjaƙ na. Ñiƙ ne ka jankaroo ñiƙ sotoña siloo buruka.
- Dindiŋolu bee si sepuroo soto i ka a fo meƙ ye ko "BCG", ñiƙ dindiŋo wuluuta doron waraƙ waati kuntundiƙ, a la wuluwo koolaa, janniƙ tootoo jankaroo ñiƙ ka a maa.
- Ñiƙ moo-wo-moo ye ñiƙ tootoo jankaroo soto, a kuwo kibaaroo dii lopitaani dookuulaalu la. I si i la kuwo juubee, i ye jaaraloo soto. Ñiƙ mu jankaritoo ñiƙ a siiñoolu ñiƙ a dookuuñoolu bee le la nafaa ti. Ñiƙ a maarii ye jaaraloo soto, a be kendeyaa la le. Lookuƙ dantaƙ doron, ñiƙ a ye jaaraloo soto a ñaama, a te moo koteŋ sawuƙ noo la kotenke.
- Jaatikendeyaa dookuulaa, wo le ñanta ñiƙ jankaroo jaaraña la kuwo kisikisi la.
 - Jaaraloo ñiƙ kari fula foloo kono, jankaritoo ñiƙ na luŋ-wo-luŋ boori taa ñanta bo la jaatikendeyaa dookuulaa la yaamaroo le koto.
 - Ka bo kari naani la ka taa kari wooro, i faŋolu si taa noo lopitaanoolu to le kari-wo-kari ka i la booroolu taa.
- Ñiƙ i be tootoo la waraƙ i be tisoo la, i nuŋo biti waraƙ i daa. Wo le ka tankandiri ke kuuraŋ kesoo ñiƙ na janjaƙo la.
- Kana daajiyo tupi bankoo kaƙ. Daajiyo fayi pootoo kono meƙ ye

bankoo soto. I si ñiŋ bankoo saareŋ, waraŋ i ye a fayi kamoo kono.

- Kana siinoo buŋo kono moo be siyaariŋ ñoo kaŋ daameŋ.
- Seneyaa siloolu nooma.

Niŋ moo ye tootoo jankaroo soto meŋ ka kufukafoo muta, muŋ taamanseeri le ka finti a bala?

Wolu le mu:

- Ka tara tootoo kaŋ aniŋ daajii tupoo waati-wo-waati, meŋ wucoo si taa fo meŋ tambita lookuŋ saba la.
- Sisi dimoo.
- Niiŋi koleyaa.
- Bala baŋo.
- Balakandoo si i maa tilibuloo, i ye tara suuto.
- I la domoroo si talaa.

Niŋ moo ye ñiŋ kuuraŋo taamanseeroolu je i bala, i ñanta muŋ ne ke la?

- I ye bori lopitaanoo to. I si a je ì si i la haakoo juubee jee ka a yitandi i la fo i ye ñiŋ kuuraŋo le soto, waraŋ ì ye sisoo nataali. Niŋ kuuraŋo sawuŋo feeyaata baake. Niŋ ñiŋ kuuraŋo ye i maa, i ka a jaara lopitaanoo to ñaameŋ, a kendeyandoo ka sooneeyaa wo le ñaama, aduŋ a ka kuuraŋo ñiŋ na janjaŋo fanaa talaa wo le ñaama, ka taa i faŋo la dimbaayaalu kaŋ, i teeroolu, aniŋ i dookuuñoolu.
- Niŋ a seneyaata ko, ñiŋ kuuraŋo be moo-wo-moo la, aduŋ a be booroo miŋ kaŋ ne, a maarii ñanta tenten na le fo niŋ dokitaroolu ko a kendeyaata le. Kuuraŋo ñiŋ jaaroo si taa noo le fo kari wooro, waraŋ kari seyi. Niŋ a be i la i ye i foño a jaaroo la juuna, a be i kufukafoo bee tiña la le, a ye naa sawuŋ i siiñoolu la, aniŋ i dookuuñoolu. Niŋ i tententa a jaaroo la fo kuwo labandulaa, i si kendeyaa, aduŋ i si i la dimbaayaa tankandi a ma, aniŋ i teeroolu.
- Jankaritoo ñiŋ, a ñanta muŋ ne ke la, wolu le mu:
 - A kali a buloo biti a daa to waraŋ a nuŋo to niŋ a be tootoo la waraŋ a be tisoo la.
 - A kana daajiyoo tupi bunteroolu to.
 - A kali domori kendoo domo famfaŋ.
 - A kali dahaa soto a ñaama, aniŋ a kali siinoo soto a ñaama.

Ñiŋ jankaritoo baadiŋolu, a dookuuñoolu, a bunkononkañoolu, aniŋ a karandiñoolu, ñanta muŋ ne ke la?

- Ì ñanta taa la le ka dokitaroo je ka ì wisitee kendeke, niŋ ì ñanta jaaraloo soto la, ì si a soto.
- Dindiŋolu ye sepuroo soto a ñaama.

Ñiŋ tootoo jankaroo, niŋ a maŋ jaara a waatoo la, a ka muŋ bataa kuulu le samba naŋ?

- A si i maarii kufukafoo bee tiñãa noo le.
- I si tootoo fo labango i ye yeloo bondi.
- I si sisidimi jawoo soto.
- I la niijiyo si koleyaa.
- I baloo bee si baŋ.
- A si ke noo i la saatoo ti le.

Sanji luulu koomanto, moo miliyon kilin niŋ talaa le ye ñiŋ kuurango soto ñ na ñiŋ Moofinduu bankoolu kaŋ jaŋ, bari a ye moo wuli keme wooro bee faa le.

Kuuraŋ koteŋ doolu

- **Sukuru kuuraŋo**
- **Kuuraŋolu mennu ka yele siloolu muta aniŋ sundiŋo**
- **Dumoo meŋ ka ñaa wulendi**

Sukuru kuuraŋo

Muŋ ne mu sukuru kuuraŋo ti?

Ñiŋ mu kuuraŋ ne ti meŋ ka soto moo bala niŋ a yeloo sukuroo tambita. Ñiŋ kuuraŋo, a ka moo kookiloo le tiña, a sundiŋo, a ñaa, aniŋ a niijuloolu.

Muŋ ne ka ñiŋ sukuru kuuraŋo saabu?

Ferŋ ne ka tara yeloo kono meŋ ka a tinna balajaatoo ka yeloo sukuroo taa noo, Ankalee kaŋo to ì ka a fo a ye le ko, 'Insulin'. Niŋ ñiŋ maŋ siyaa moo-wo-moo yeloo kono doron, waraŋ niŋ a be jee balajaatoo maŋ tara a dookundi kaŋ a ñaama, a ka naa labaŋ sukuroo le siyandi la yeloo kono.

Ñiŋ sukuru kuuraŋo si ñaato kuntu noo ñaadii le?

- I si fata sukuru jamaa domoo ma.
- I si i la kuliya ke, a ye kaañaŋ, ko jaaralilaalu ye a fo i ye ñaameŋ, i wuluu tiloo niŋ kuliya meŋ si ñoo taa, aniŋ i la jamfoo.
- Niŋ i buka sembe dookuwo ke, i kali balaboñooto feeyaa ke waati-wo-waati, hani niŋ a be ke la miniiti taŋ naani taama kandoo ti lookuŋo kono siiña saba.
- I kali taa ì ye i la sumunaa wisitee kari wooro-wo-kari wooro, niŋ i ye ñiŋ kuuraŋo taamanseeroolu suutee i faŋ bala, waraŋ hani niŋ i la alifaalu le ye a taamanseeroolu soto, i baadinkewolu, i baarimmusoolu ka taa fo i digolu.

Niŋ moo ye ñiŋ kuuraŋo soto, muŋ taamanseeri le ka funti a bala?

- A ka tu mindooriŋ ne doron, aniŋ a daa ye tara jaarin.
- A ka tu konkoriŋ ne doron.
- A la sumunaa ka loo ñoo kaŋ baake, ka tamba a ñanta ke la ñaameŋ, hani suutoo.
- A baloo si a dati ka labara.
- A la jeroo si dooyaa.
- A la ñaŋaaroo si siyaa a keeyaa maafango la waraŋ niŋ musu mu, a musuyaa maafango la.
- Yitoo te faama la a baloo bala.
- A baloo si tara kuliyaariŋ a ma waati-wo-waati.
- A si ke noo labaŋo, a maarii si ketu noo.

Niŋ moo ye a suutee a faŋ bala ko ñiŋ kuuraŋo le be a la, a ñanta muŋ ne ke la?

- A ye taa lopitaanoo to, ì ye a la sumunaa wisitee ka a koyindi fo ñiŋ kuuraŋo le be a la.

Niŋ a keta sukuru kuuraŋo ti:

- A si booroo taa waraŋ penkoo ì ka a fo meŋ ye Ankalee kaŋo to ko "Insulin injection".
- A ye fata sukuroo ma fererŋ, aniŋ sukurumaa ferolu, aniŋ ferŋ-wo-ferŋ ye timiyaa soto, sako miŋ ferŋ sukurumaa.

- A ye fata domori feŋolu ma keŋo siyaata mennu bala, domori feŋolu mennu be ko, siiseekiloo, seewu suboo, jusoo, domori janindirigo, tuloo anig feenewo.
- A ye fata ka ñiŋ domori feŋ siifaalu domoo baake, mennu be ko, sosoo, tubaaño, maano, anig mbuuroo.
- A domo feŋolu kali faliŋ-faliŋ kendeke, domoroolu mennu be ko, suboo, ñewo, ñoo, findoo, keekewo, yiridiŋolu, naakito feŋolu.
- A ye fata miŋ feŋolu ma mennu ye doloo soto, waraŋ niŋ a be ì miŋ na, a kana a siyandi.
- A kali a la kuliya a la kuwo kanta.
 - I si i la kuliya a kanta, meŋ be beteyaa la i to.
 - I si domoroo siloolu nooma ka tu ñiŋ kuliya palaasoo to.
- Niŋ a buka sembe dookuwo ke, a kali balaboñootoo ke kendeke, komeŋ ka taama kandoo ke, waraŋ kuu koteŋ, fo montoroo miniiti taŋ naani, lookuŋo kono hani siiña saba doron.
- A si fata sikareeti saboo ma.
- A si a loŋ a ñanta ñiŋ kuuraŋo la kuwo juubee la ñaameŋ a la sumunaa kono.
- A kali taa lopitaano to ì kali a yeloo sukuroo juubee waati-wo-waati.
- A kali a hakiloo tu a sinkondiŋolu to, kaatu a si barama noo ì to le feeyaarinke.
 - ì kali topatooro soto a ñaama, ka tara jaatikendeyaa kono.
 - ì kali samatoo duŋ waati-wo-waati, aduŋ a kana ke samata deterigo ti.
 - ì kali tara ì faŋ tankariŋ barama sotoo ma.

Fo niŋ moo ye ñiŋ sukuru kuuraŋo soto, a maarii ka tu saasaariŋ ne baŋ?

Hanii, moo meŋ ye sukuru kuuraŋo soto, a la baluwo ka tara a ñaama le, a buka bataa kuu-wo-kuu soto, niŋ a loota dokitaroolu la yaamaroolu kaŋ.

A ñanta muŋ ne ke la ka a faŋ tanka fo ñiŋ saasaa kana jawuyaa?

Moolu mennu ye sukuru kuuraŋo soto, ì la kuwo be laariŋ bundaa fula le to. Wo bundaa fuloolu wolu le mu: Niŋ yeloo sukuroo jiita, anig niŋ a sukuroo tambita.

Moo yeloo sukuroo ka jii ñaadii?

Niŋ ì ye moo jaara niŋ ñiŋ sukuru kuuraŋ booroo la waraŋ “Insulin penkoo”, anig a la domoroo dooyaata waraŋ a ka sembe dookuwo waraŋ balaboñooto ke baake, a yeloo sukuroo ka jii le.

A taamanseeroolu mu muŋ ne ti?

- Bala jarajaroo.
- A maarii sandomoo si tu silandiŋ, anig a si ke noo a ñaa ye a miniŋ.
- A si tu tara la doron.
- A sundiŋo la podoo si tara kandiŋ ñoo kaŋ doron.
- Konkoo si tu a muta la waati-wo-waati.

Niŋ moo ye ñiŋ taamanseeroolu je i bala, ite ñanta muŋ ne ke la?

I ñanta ka sukurumaa domori feŋolu domo katabake, anig miŋ feŋ sukurumaalu, komeŋ yiridiŋ jiŋolu anig liyo.

Nin moo yeloo sukuroo siyaata, mun ne mu taamanseeroolu ti?

- A la sumunaa ka tara loorin ñoo kan ne doron.
- A ka tu mindoorin ne doron.
- A la domoroo buka wara.
- A si foonoo.
- A si saasaa, a te sembe soto la, a baloo ye tu kuliyaarin a bulu doron.
- A si ke noo a ye kuuran koten saabu.

Nin moo ye nin suutee i fan bala, ite nanta mun ne ke la?

Sukuru kuuran booroo taa, i nin booroo ye dokitaroolu wali katabake.

Nin sukuru kuuran be moo la a man jaaraloo soto a naama, mun ne be ke la a maarii la?

A si a maarii yele siloolu ti naa noo le, adun wo si naa laban noo:

- Na la ti naa la le, wo le ka ke finkoo ti.
- A si a sundin fasa juloolu ti naa noo le, nin ne ka ke sundin la balan ti.
- A si a kookiloo fanaa balandi noo le.
- Maadin baa si ke a bala, men te kendeyaa noo la, a ye laban baloo wo dulaa faa la. Jamaa-jamaa a ka ke sin le to.
- A si a nijuloolu ti naa noo le, a te kali naa fen kalamuta noo la kotenke, a si dimin soto a bala. Hani nin barama yeferoo keta a sin to, waran maadin, a si naa laban ke la teloo ti.
- A si ke noo maadin keta daamen, jee ye naa laban kuntu la, jamaa-jamaa a ka ke sin le ti.

Nin musu konomaa ye sukuru kuuran soto, mun ne ka ke a la?

A si ke noo:

- A konoo ye ti naa.
- A te dindin kende wulu la.
- A ye din wulu a la waroo ye tamba ko deenaano la waroo ka ka nan naamen.
- Deenaano lanjuurulin ye wulu.

Kuuranolu mennu ka yele siloolu muta aniṅ sundiṅo

Muṅ ne mu ñiṅ kuuranolu ti?

Ñinnu mu kuuraṅ ne ti mennu ka yele siloolu muta aniṅ sundiṅo. Ñiṅ kuuranolu ka soto waati le la waatoo meṅ yeloo buka tara taama kaṅ a ñaama baloo kono. Ñiṅ kuuranolu ka sundiṅo tiña le, kuncenjo, aniṅ kookiloo. Ñiṅ kuuranolu ka laban moo ketundi la le, a ye naa i faa.

Ñiṅ kuuranolu wolu le mu

- yele sele kuuraṅo ti,
- fankelamajaa kuuraṅo,
- kuuraṅo meṅ ka sundiṅo balandi,
- sundiṅ dimoo,
- niisukoo.

Muṅ ne ka a tinna moo ka ñiṅ kuuranolu soto?

Wolu le mu:

- Domori baa, i baloo ye wara kolenke.
- Niṅ baloo buka mammaṅ.
- Niitoora koleṅo.
- Niṅ yele siloolu dooyaakolenta, fo labanjo i ye suki.
- Niṅ yeloo ka tu sele la.

Ñiṅ kuuranolu la kuwo si tanka noo ñaadii?

- I kali i baloo mammandi waati-wo-waati. Taamakandoo, waraṅ bala mammandi kuu kotenjolu, meṅ si taa fo montoroo miniiti taṅ naani hani siña saba lookunjo kono.
- Kana soṅ ka domori baa ke fo i baloo ye landatambi wara.
- A kata ka a je i la kuliya ye kaañan, a ye tu wo ñaama.
- Niṅ i kuliyaajawuta, i ye a kata ka i la kuliya talaa domandiṅ-domandiṅ. Ka i la domoroo talaa, waraṅ ka bala mammaṅo ke baake.
- I ye fata domoroolu ma mennu ye kenjo soto.
Domoroolu mennu be ko
 - subu kendiṅo,
 - jusoo, kookiloo, waraṅ kuncenjo,
 - kiloo,
 - keekewo meṅ ye feenewo soto, keekewo pootoo waraṅ feenewo sumayaariṅo meṅ i ka a fo a ye ko ice cream,
 - cokuleeti.
- Domori janindirinjolu.
- Niṅ i be miṅ feṅo miṅ na meṅ ye doloo soto, i si a kaañandi.
- Niṅ i be miṅ feṅo miṅ na meṅ ye kofii soto, tii, kokoo, kokokolaa waraṅ a ñon kotenjolu, i si a kaañandi.

- I la koo domoo si kaañan. Moo-wo-moo i be koo menj domo la, a manñan na tamba la koojaarindinjo la tiloo.
- Kana sikareetoo saba.
- I kali foñodinjo soto a ñaama.
- Kana i fanji niyo kuyandi kolenke, waran ka dun kuu kono menj be niikuyaa dii la i la.

Nin moo ye nin kuuranolu soto, mun ne ka ke taamanseeroolu ti?

Wolu le mu:

- Nijji koleyaa.
- Nin i ko i be i baloo mamman na domandin doron, waran i be ñaji la fen kan doron, i sisoo kono si i dimi.
- Nin i ñajita fen kan domandin doron i sundinjo la sawunjo si tariyaa, waran nin i be i foñodinjo kan.
- I yeloo boriñaa baloo kono si kandi, a ye yomfa, a ye naafa, waran a te ke la ko a ñanta ke la ñaamen.
- I nononkunolu si yiibu, anin i konoo.
- I kara kilinjo si faa.

Nin taamanseeroolu ka fata le ko kuuranolu ninu keñaa fatata ñaamen.

Kuuranjo menj ka sundinjo balandi

Nin moo ye nin kuuranjo soto, a sundinjo buka taama noo a ñaama ka yeloo janjandi baloo kono. Nin wo keta baloo buka foñoo soto noo a ñaama ko a suulata a la ñaamen.

A taamaseeroolu wolu le mu:

- Yeloo la taamoo si tariyaa baloo kono, a ye yomfa.
- Sinjo si yiibu anin konoo.
- I si labara, nijjiyo ye koleyaa i bulu, i semboo bee si ban.
- Nin i ye i jan doron, nijjiyo si kali koleyaa i bulu, fo nin i siita, waran i sujita kullaaranjo la.
- Nin i tootoota yeloo si finti i la haakoo kono, anin i la haakoo si simbi.

Sundinjo la dimoo anin nisukoo

Nin yele siloolu dooyaata, waran i sukuta, yeloo jamaa buka futa noo sundinjo fasa juloolu ma doron, i si dimoo kalamuta i sundinjo to, waran i niyo ye suki.

A taamanseeroolu wolu le mu:

- I si dimoo kalamuta i sisoo to, i sisoo si kali dete i ma, i sisoo kono ye tara kuliyaarin lit, ko nin i ye fen ne taa i ye a siti.
- Nin dimoo ka dati waati le la, nin i ye i baloo mamman, nin i be taama kandoo la, nin i be dookuu kolejo la, nin i ye dunoo ke, nin i be domoroo la, waran nin i be taama kan sumayaa kono.
- I si dimoo kalamuta i sunjoo to, maraa karoo la, waran i sisoo teema maafano la.

- Dimoo ñiñ si taa noo fo i maraa buloo to, i gaagaa to, i kango to la, waraŋ i koo to.
- Dimoo ñiñ niŋ a mammanta, a ka i forosee le i be feŋ-wo-feŋ na i ye a bula.
- Niijiyo si koleyaa i bulu.
- A si i ketundi noo le, waraŋ i ñaa ye i miniŋ.
- Niŋ dimoo ñiñ sumayaata fo montoroo miniiti luulu waraŋ miniiti taŋ niŋ luulu, i si a je i ye dimoo kalamuta i sundiŋo to.
- Niŋ dimoo ñiñ taata fo miniiti taŋ saba, meŋ ka naa i maa wo le mu, i niyo si suki.

Yele sele kuuraŋo

Ñiŋ ka moo maa waati le la niŋ i yeloo ka sele laalaa, a maŋ ke ko a ñanta ke la ñaameŋ. Ñiŋ ka ke waati le la niŋ sundiŋo ye yeloo sari, yeloo ye lafi tamba la niŋ yele siloolu la, a ye kalee, bituŋ a ye naa fo a be foroseetoo tamba la.

Ñiŋ mu kuuraŋ jawu baa le ti meŋ ka moo faa kulloo kono. Jamaa-jamaa a buka taamanseeri fintindi. Niŋ moo-wo-moo sobita ñiŋ kuuraŋo la i bala, feere ke i ye dokitaroolu waliŋ waraŋ jaarali bundaa meŋ-wo-meŋ. I ye i yeloo taamaña keña juubee. I kali a ke saŋ-wo-saŋ.

Ñiŋ kuuraŋo taamanseeroolu mu muŋ ne ti?

Niŋ moo ye ñiŋ kuuraŋo soto fo a meeta, a maŋ a loŋ fo a la kuwo naata jawuyaa, a ka ñiŋ taamanseeroolu le fintindi:

- I la jeroo si dooyaa.
- I si kundimi jawoo soto.
- I sisoo kono si kali i dimi.
- Niijiyo si koleyaa i bulu.
- I niyo si tara fitiiriŋ, i si tu jinkoo la, waraŋ i ye naa laban ketu la.

Fo nin moo ye nin kuurango soto, a si siimaayaa noo ban?

Nin a maarii wulita a la kuwo la juuna, a bulata dokitaroolu la yaamaroolu nooma, a si siimaayaa noo le.

Nin a be moo la a man wuli a la kuwo la juuna, waran a man son ka dokitaroolu la yaamaroolu muta, mun ne be ke la a maarii la?

A si ke:

- A ye i yele siloolu bee tiṅaa, i sundiṅo, waran i kookiloo.
- A ye i kara kilinṅo faa
- A ye i faa.

Fankelemajaa kuurango

Nin fanaa mu kuuran jawu baa le ti men ka moo faa kulloo kono. Nin ka ke moo la le kataba kilinṅ, adun jamaa-jamaa a ka ke moo le la men ye yele sele kuurango soto. A ka ke tuma le la, nin yeloo simbita yele siloo kono men be kuncenṅo kono, a ye suki, waran a ye tiṅaa, yeloo ye bonṅ.

Nin moo ye nin kuurango soto, mun ne ka ke a taamanseeroolu ti?

Wolu le mu:

- A maarii si boyi waati kilinṅ a ye ketu.
- A niiji kango si kontinṅ a ye finti banta.
- A yeloo la taamoo si kontinṅ a ye tara fatiyaarinṅ.

Nin a maarii naata bo nin kuurango to, a ka mun lebu le tu a bala?

- A karakilinṅo si faa
- A si ke a te i je noo la, a te diyaamu noo la, waran ka i miira noo a ṅaama.

Moo si i fan tanka noo nin kuurango ma ṅaadii?

Moo si i fan tanka noo nin kuurango ma ṅaamenṅ wo le mu, nin i ye yele sele kuurango soto, i ye a booroolu taa a ṅaama ko dokitaroolu ye a fo i ye ṅaamenṅ, i ye i la yaamaroolu muta a ṅaama.

Mun ne ṅanta ke la nin nin kuurango taamanseeroolu fintita moo bala?

A samba dokitaroolu yaa, a ye jaaraloo soto katabake.

Fo a maarii si siimaayaa noo ban?

Nin a ye a jaaraloo soto a ṅaama, a bulata dokitaroolu la yaamaroolu nooma a ṅaama, a si siimaayaa noo le.

Dumoo, men ka ñaa wulendi

Ñiŋ mu muŋ ñaa kuuraŋ faŋ ne ti?

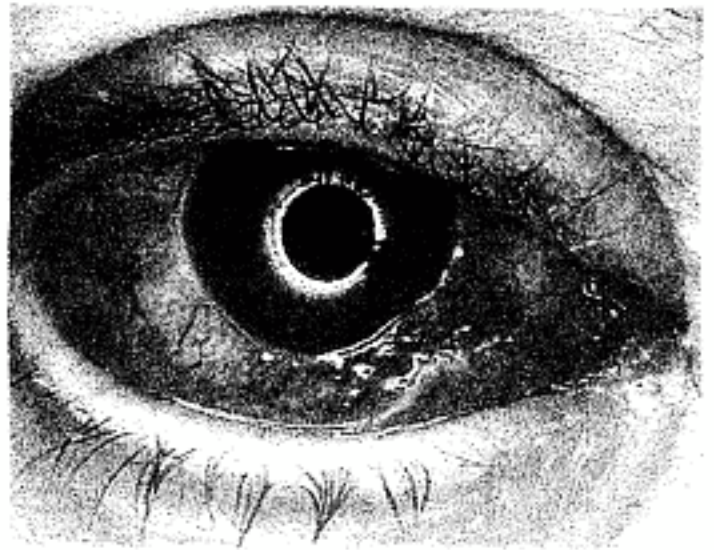
Ñiŋ mu kuuraŋ ne ti men ka ñaa mantoora. A ka ñaa wulendi le, a ye napali ñoo bala. A sawuŋo feeyaata baake, aduŋ a ka siyaa dindiŋolu le kono.

Muŋ ne ka ñiŋ ñaa kuuraŋo saabu?

A ka suŋ kuuraŋ kesoo doolu le la niŋ ì dunta ñaa kono.

Ñiŋ kuuraŋo ka sawuŋ niŋ siloolu mennu la wolu le mu:

- Niŋ i niŋ moo sutuyaa ñoo la men ye a dimoo soto, komeŋ niŋ i ye a ñaabuwo maa i buloo la i naata i ñaa toñonka i wo buloo la, a ye a tara i maŋ a kuu.
- Niŋ i niŋ a moo ka ñoo faliŋ dumfeŋolu la.
- Siyoolu fanaa ka a tinna le moolu ye ñoo sawuŋ.

Fo musu konomaa si a diŋo sawuŋ noo a la le baŋ men maŋ wuluu foloo?

Dindiŋo si ñiŋ kuuraŋo soto noo a baa la le a ye a tara, a maŋ wuluu foloo, niŋ seketoo tarata a baama la.

Ñ si ñiŋ kuuraŋo la janjaŋo ñaatokuntu noo ñaadii?

- Ɔà dindiŋolu mara mennu ye ñiŋ kuuraŋo soto, ì niŋ dindiŋ doolu kana sutuyaa ñoo la.
- Niŋ men niŋ ì ka sutuyaa ñoo la, i kali i buloo kuu niŋ saafunoo la.
- I ye ì ñaalu tankandi siyoolu ma.

Niŋ dindiŋo ye ñiŋ kuuraŋo soto, muŋ ne ka ke a taamanseeroolu ti?

- A ñaalu si wulee.
- A ñaa si kali buwo laa.
- Niŋ a siinoota, a ñaa fatoolu si napali ñoo bala.
- A te maadiyaa noo la, bari a te ke la a ñaa la a dimoo ti.

Niŋ dindiŋo ye ñiŋ kuuraŋo soto, muŋ ne ñanta ke la?

A samba jaraloo bundaalu to, a ye jaaraloo soto a ñaama.

Kuuranolu mennu sepuroo ka i tankandi i ma

- **Fuusibaa kuuranjo**
- **Dayinoo**
- **Jaralaa**

Dindiŋ kuuran jamaa be jee, a tankaranjo ka ke sepuroo le ti. Niŋ dindiŋo maŋ niŋ sepuroolu soto, niŋ kuuranolu si a maa noo le, labanjo la a ye naa fasa, a ye labara, tumandoo a si lanjuuru noo le faŋ, waraŋ a ye faa.

Wo kuuranolu wolu le mu
fuusibaa ti,
dayinoo,
jaralaa,
kankonoto jankaroo,
kedikedoo.

Dindiŋolu si niŋ kuuranolu sepuroo soto noo lopitaanindiŋolu niŋ lopitaani baalu to le.

Dindiŋolu maakoyi i ye sepuroo ke ka tanka niŋ kuuranolu ma:

- Ka tootoo jankaroo niŋ dayini kuuranjo sepuroo soto niŋ a wuluuta doron, waraŋ a la wuluwo koolaa domandiŋ.
- Ka dayini kuuranjo, kankonoto jankaroo, kedikedoo aniŋ jaralaa sepuroo soto, dindiŋo la wuluwo koolaa lookuŋ wooro, lookuŋ taŋ, aniŋ lookuŋ taŋ niŋ naani, waraŋ wo ye naato la.
- Ka fuusibaa kuuranjo sepuroo soto kari kononto, waraŋ wo koolaa.

Dindinolu la sepuroo laañaa

Sango	Sepuroo
Niŋ dindiŋo wuluuta doron	BCG Tootoo jankaroo OPV0 Daakono dayini sepuroo Sepuroo datidulaa
Kari kiliŋ lookuŋ fula	OPV1 Daakono dayini sepuroo DPT1 Kankonoto jankaroo Kedikedoo Jaralaa Sepuru taa foloo Ñinnu bee kafoo la sepuru taa foloo
Kari fula lookuŋ fula	OPV2 Daakono dayini sepuroo DPT2 Kankonoto jankaroo Kedikedoo Jaralaa Sepuru taa fulanjanjo Ñinnu bee kafoo la sepuru taa fulanjanjo
Kari saba lookuŋ fula	OPV3 Daakono dayini sepuroo DPT3 Kankonoto jankaroo Kedikedoo Jaralaa Sepuru taa sabanjanjo Ñinnu bee kafoo la sepuru taa sabanjanjo
Kari kononto	Fuusibaa Jambakatan saasaa*

*Bankoolu kaŋ ñiŋ jambakatan saasaa be mennu to.

Fuusibaa kuurajo

Muŋ ne mu fuusibaa ti?

Fuusibaa mu kuuraj jawu baa le ti. A ka finti moo bala niŋ furuntoolu le la, tootoo, aniŋ kajewo, aduŋ a ka moo faa le. Jamaa-jamaa a ka dindiŋolu le muta, bari a ka fondinkewolu fanaa muta le.

Dindiŋo ka niŋ kuurajo soto ñaadii?

Dindiŋo ka niŋ kuurajo soto noo ñaamenj wo le mu, niŋ a niŋ dindiŋ doo ka sutuyaa ñoo la meŋ ye niŋ kuurajo soto.

Ñ si niŋ kuurajo la kuwo mara noo ñaadii le, ñà ñ na dindiŋolu tanka a ma?

Wo le mu ñà ñ na dindiŋolu bee samba i ye sepuroo soto ka tanka niŋ kuurajo ma, ka bo biriŋ dindiŋo be kari kononto.

Ñiŋ kuuraŋo ñiŋ a be dindiŋo la, a ka taamanseeri ñaadiilu le fintindi a baloo bala?

Ñiŋ dindiŋo ñiŋ dindiŋ doo be ñoo kaŋ meŋ ye ñiŋ kuuraŋo soto, lookuŋ kilin koolaa waraŋ lookuŋ fula, a fanaa be a soto la le.

- Ñiŋ taamanseeroolu le be finti la a bala:
 - A si kajewo soto.
 - A nuŋo ye sulerŋ.
 - A ye tootoo.
 - A ñaa ye wulee.
- A la saasaa be kali lafaa la le doronŋ.
- A si ke noo a ye daadimoo soto, a kaaraa konoto ye tompiŋ-tompiŋ koyoolu soto.
- A si ke noo a ye konobayoo soto.

Tili dantaŋ ñaato:

- Furuntoolu si finti a baloo bala. I be finti la a foŋo le foloo to, aniŋ a kaŋo to.
- Ñaato, a ñaadaa bee to aniŋ a baloo bee to.

Ñiŋ ñiŋ taamanseeroolu fintita dindiŋo bala, moo ñanta muŋ ne ke la?:

Bori i ye a samba lopitaanoo to a ye jaarali kendoo soto.

Ñiŋ fuusibaa ye dindiŋo maa i maŋ a jaara, a be muŋ kuu le ke la a la?

- A be daadimoo dii la a la, aduŋ:
 - A si naa koleyaa a bulu ka domoroo ke.
 - A si a ke a ye domori dasa kuuraŋo soto.
 - A si a lamfundi.
 - A ye a ke a ye kuuraŋ jawu koteŋolu saabu a ma, kuuraŋo meŋ be ko sumayaa kuuraŋo (limooniya).
- Labaŋo la a si naa ke a la saatoo ti.

Dayini kuurajo

Ñiŋ mu kuuraj sanjara baa le ti. Jamaa-jamaa a ka dindigolu le muta mennu siyo manj futa sanji luulu, adun a ka i siŋo waran i buloo le faa. Niŋ a ye dindiŋo maa, a ye a maa a siŋo waran a buloo menj to, i si a je wo ye sutuyaa waran a ye meseyaa.

Dindiŋo ka ñiŋ kuurajo soto ñaadii?

Ñiŋ kuurajo ka sawun ne, jamaa-jamaa dindigolu ka ñoo sawun a la ka bo niŋ i la buwolu le la, bulu noo, domoroo la noo, aniŋ finti banta dulaa kende sotobaliyaa.

Muŋ ne ñanta ke la ka dindiŋo tanka ñiŋ kuurajo ma?

Niŋ dindiŋo wuluuta ñaamenj doronj, i ye a samba lopitaanoo to i ye a sepu.

I ye a ke i kuŋ na dunoo ti, a ye sepuuroo ñiŋ na siiŋaa saboo bee taa, menj ka ke, lookunj naani-wo-lookunj naani siiŋaa kilin. Niŋ a si soto noo, dindiŋo ñanta ñiŋ sepuuroo soto la le kabirinj a siyo be birinj lookunj wooro.

I ye a ke i kuŋ na dunoo ti, a ye sepuuroo soto, waati-wo-waati, niŋ ñiŋ dayini kuurajo la sepuuroo kampaaŋoo be kerin.

I kali jiyo niŋ domoroo ke keran senunolu kono.

Niŋ dindiŋo ye ñiŋ kuurajo soto, muŋ taamanseeri le ka finti a bala?

Taamanseeroolu mennu ka finti, wolu le mu:

- Kirikiroo ti,
- foonoo,
- waati-wo-waati buwo menj buka simbi,
- fasa dimoo,
- aniŋ loodulaa kilin bala labaroo, waran baloo dulaa kilin ye faa.

Niŋ ñiŋ kuurajo taamanseeroo fintita dindiŋo bala, muŋ ne ñanta ka ke?

A samba jaatikendeyaa bundaa dookuulaa waran dokitaroo yaa kataba kilin.

Fo ñiŋ dayini kuuraŋo ka jaara noo le baŋ?

Hanii, a buka jaara noo. Niŋ a ye dindiŋo balajaatoo daamenj faa, boori buka a bo noo. Doolu be jee niŋ a ye ì buloo waraŋ ì siŋo faa, ì buka a maa noo muumeeke le, niŋ moo maŋ ì maakoyi.

Ñ si dindiŋo maakoyi noo ñaadii le, ñiŋ dayini kuuraŋo ye menj maa?

Ka a samba lanjuurutoolu maakoyi bundaa to, daamenj jaatikendeyaa bundaa dookuulaa be tara la jee menj ye fahaamuroo ke a kuwo la, ka yaamaroo dii i la i ñanta ñiŋ moo siifaa la kuwo ke la ñaamenj.

Bataa kuwolu mennu ka soto dindiŋo la karoo la menj siŋo waraŋ a buloo faata, si talaa noo ka bo niŋ ñiŋ siloolu le la:

- Niŋ dindiŋo siita waraŋ a ye i laa, i ye a balajaatoo landi kuu, a ye tembe, aniŋ a siŋolu niŋ a buloolu.
- I kali a siŋolu niŋ a buloolu maamandi luŋ-wo-luŋ.
- I kali a fo a ye bala maamarŋolu ke dindiŋ koteŋolu ka mennu ke.
- I ye a maakoyi joraŋo to komenj semberaŋo, niŋ a loota, waraŋ taamaranga, niŋ a suulata a la.

Ka bula dindiŋo la kuwo nooma a ye sepuroo soto a ñaama ka tanka ñiŋ kuuraŋo ma, wo le fisayaata i ye i batu fo a ye kuuraŋo ñiŋ soto i ye naa a fo i be a maakoyi la.

Jaralaa kuuraŋo

Muŋ ne mu jaralaa kuuraŋo ti?

Ñiŋ mu kuuraŋ jawu baa le ti meŋ ka moo faa. A ka suŋ kuuraŋ kesoo doo le la meŋ ka duŋ baloo kono ka bo niŋ baramoo la. Niŋ a ye i maa, a ka i dimi le, a ye i baloo dulaalu balandi, ka bo i ŋaŋŋaa to ka taa fo i baloo dulaa bee to. A ka deenaani wuluu kutoolu maa le aniŋ moo koteŋolu .

Deenaani wuluu kutoo ka ñiŋ kuuraŋo soto ñaadii?

Wo le mu:

- Niŋ a batakuŋ juloo kuntuta niŋ jooraŋ na noo maŋ faa meŋ bala, waraŋ a maŋ fajindi.
- Niŋ i ye a batakuŋo siti bambandinke i maŋ a bula a ye jaa, aniŋ a ye tara seneyaariŋ.

Moo toomaalu ka a soto ñaadii?

Kuuraŋ kesoolu dunta a baloo kono niŋ ñiŋ siloolu la:

- Kidi kesoo la baramaroo.
- Peruwo la baramaroo, ŋaniŋo, aniŋ feŋ melundiŋ koteŋolu mennu be nooriŋ.
- Baabu wayaa la baramaroo.
- Daafeŋolu la kindiroo.

Ñ si dindiŋolu tankandi noo ñiŋ kuuraŋo ma ñaadii?

- Ka a je ì ye sepuroo soto a ñaama, meŋ mu saba le ti. Doo, niŋ dindiŋo be lookuŋ naani, waraŋ lookuŋ wooro.
- Ka deenaanoolu batakuŋ juloo kuntu niŋ jooraŋolu la noo faata mennu bala, ì ye seneyaa.
- Ì batakuŋolu si tara seneyaariŋ.

Moo koteŋolu la karoo la duŋ?

- Musukonomaalu ye jaralaa kuuraŋo sepuroo taa.
- Moo bee ye jaralaa kuuraŋo sepuroo taa, dindiŋ keebaa.
- Ka baramoolu bee seneyandi, ka ì jaara katabake.

Niŋ deenaanoo ye ñiŋ kuuraŋo soto, muŋ ne ka ke a taamanseeroolu ti?

A la wuluwo koolaa tili dantaŋ doron a si:

- Kali tu kumboo la doron.
- A te kali suusu noo la.
- A ŋaŋŋaa si kali balan.

Nin dindingo waraŋ keebaa ye ñiŋ kuuraŋo soto, muŋ ne ka ke a taamanseeroolu ti?

- A si dimoo kalamuta a bala, a ŋaŋŋaa ye balan.
- A te kali a daa yele noo la baake.
- Dimoo ñiŋ si janjaŋ a baloo dulaa bee to.
- Tili dantaŋ ñaato, a baloo dulaa bee si naa jaa meŋ be taa fo waati sutuŋ, a baloo si a dimi kendeke.

Nin moo ye ñiŋ kuuraŋo taamanseeroolu soto, moo ñanta muŋ ne ke la a la kuwo to?

- I ye a samba jaaraloo bundaalu to katabake. Ñiŋ kuuraŋo ka moo faa le.
- I si a baloo maa kuu niŋ i be a wulindi la, niŋ wo nte a baloo bee si jaa.
- Kana soŋ a ye tara maakaŋ baa kono, waraŋ a ye tara sutuyaariŋ lampu mala baa la. Wolu fanaa si a tinna noo le a baloo bee ye jaa.

Nin a be moo meŋ na a maŋ a jaara, a ka muŋ ne ke a la?

- Dimoo ñiŋ si jawuyaa
- Baloo la jaa si jawuyaa
- A si naa labanŋo noo i faa la le.